

ЮРИДИКАЛЫК ИЛИМДЕР
ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ
LEGAL SCIENCE

Жумабеков З.А.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ МАМЛЕКЕТТИК ОРГАНДАР АРАСЫНДА
 ТҮЗҮЛГӨН КОРРУПЦИЯЛЫК МАМИЛЕЛЕРДИН ФОРМАЛАРЫ**

Жумабеков З.А.

**ФОРМЫ КОРРУПЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ ФОРМИРОВАННЫХ В
 ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНАХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Z.A. Zhumabekov

**FORMS OF CORRUPTION RELATIONS FORMED IN THE STATE
 BODIES OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК:328.185 (575.2) (04)

Автор илимий макалада мамлекеттик органдардагы коррупциялык өз ара мамилелердин түрлөрүнө классификация жүргүзгөн. Классификация Кыргыз Республикасынын коррупцияга каршы күрөшүү мыйзамдарындагы жоболорго жана ченемдерге ылайык жүргүзүлдү.

Негизги сөздөр: классификация, дисциплинардык коррупция, криминалдык коррупция, эпизоддук коррупция, прокуратура.

Автор в данной статье проводил классификацию коррупционных отношений в государственных органах. Классификация коррупционных отношений в государственных органах осуществлена положениями и нормами законодательства Кыргызской Республики по борьбе с коррупционными проявлениями.

Ключевые слова: классификация, дисциплинарная коррупция, криминальная коррупция, эпизодная коррупция, прокуратура.

The author of this article carried out a classification of corrupt relations in public relations organah. Klassifikayatsiya corruption in state bodies carried out the provisions and norms of the legislation of the Kyrgyz Republic for combating corruption.

Key words: classification, disciplinary, corruption, crime, corruption, epizodnaya corruption prosecutors.

Акыркы убактарда коомдо жана массалык маалымат каражаттарында (ММК) эң көп талкууланган көйгөйлөрдүн бири катары мамлекеттик аппараттагы коррупция болуп келет. Бирок, ар бир татаал социалдык көрүнүш сыяктуу эле, коррупциялык ишмердүүлүктүн бул түрү жалгыз аныктамага ээ эмес. Так кайсыл жосундар коррупциялыкка кирет, деген суроого көп көз караштар бар. Айрым изилдөөлөр коррупцияны паракорчулук менен окшоштурушат (бул учурда коррупцияга уюшкан же тутумдуу паракорчулук гана кирген варианттар болушу ыктымал) [1, с.135].

Башкалары аны, пайда көздөө максатында же жеке кызыкчылыктарында, кызматтык абалын кыянаттык менен пайдалануу катары карашат [2, с. 13]. Бирөөлөрү коррупцияны уюшкан кылмыштуулуктун элементи катары кабыл алышат [3, с. 335] же аны кызмат адамы же башка мамлекеттик кызматкер тарабынан өзүнүн кызматтык ыйгарым-укуктарын атайылап бузуусу катары аныкташат [3, с. 335]. Мамлекетке келтирилген зыяндын ордун реалдуу толтуруунун өсүп жаткандыгы белгиленүүдө. 2013-жылдын 9 айында Кыргызстандын укук коргоо органдары тапкан ар кандай мүнөздөгү укук бузуулардын фактыларынын натыйжалары боюнча мамлекеттик казыналык системасы аркылуу мамлекеттик бюджеттин кирешесине зыяндын ордун толтуруу катары 621,8 млн. сом түшкөн, бул бүтүндөй 2012-жылга караганда 2,3 эсе көп. 2012-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргызстан өзүнүн позициясын эл аралык өкмөттүк эмес Трансперенси Интернешнл уюмунун рейтингинде "Коррупцияны кабылдоо индекси" боюнча 164-орундан 154-орунга жакшырган [4].

Жалпысынан, коррупция, кылмыштуу жана кылмыштуу эмес мүнөздөгү жосундардын жыйындысынан турган, татаал жана көп кырдуу көрүнүш катары, өзүнүн маңызы боюнча бир түрдүү эмес жана ар кандай формаларга ээ.

Азыркы убакта коррупциялык өз ара мамилелердин түрлөрүнүн (формаларынын) ар түрдүү классификациялары бар. Аларды чектөө ар кандай авторлор тарабынан өзүнүн көлөмү жана мазмуну боюнча ар түрдүү критерийлерди колдонуу менен ишке ашырылат [5, с. 9-10]. Коррупциянын түрлөрүнүн (формаларынын) мындай көп түрдүүлүгү, аны типтештирүүнүн критерийлерин аныктоого бирдиктүү көз караштын жоктугу менен шартталат.

Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияны түрлөргө чектөө эң бир маанилүү жана олуттуу критерийлердин негизинде ишке ашырылышы керек. Алардын катарына коррупциялык жосундардын коомдук коркунуч деңгээлин, коррупциялык мамилелердин катышуучуларынын субъекттик курамын, алардын кызматтык абалын, коррупциялык байланыштардын мезгилдүүлүгүн жана башка бир катар критерийлерди кошууга болот.

Минтип коррупцияны өзүнчү түрлөргө (формаларга) чектөө мамлекеттик кызматкердин коррупциялык жүрүм-турумунун табиятын жана манызын тереңиреек түшүнүүгө жардам берет, аны алдын алуу жана профилактикалоо боюнча натыйжалуу жана даректүү чараларды иштеп чыгууга өбөлгө болот.

Кыргыз Республикасынын коррупция менен күрөшүү боюнча ченемдик укуктук актыларынын негизинде коррупциялык укук бузуулар деп төмөндөгүдөй жосундар саналат:

а) адам тиешелүү иш-милдетин аткарган уюмдардан, ошондой эле жарандардан, эгерде Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында башкача каралбаса, өз иш милдеттерин аткаргандыгы үчүн башка жеке жана юридикалык жактардын кызыкчылыгын көздөп акча, кызмат көрсөтүү түрүндө ар кандай сый акыларды кабыл алуу;

б) өз иш милдеттерин аткаргандыгы үчүн белектерди алуу же жалпы кабыл алынган ызаат көрсөтүү ченемдерине ылайык, болбосо протоколдук, дагы башка расмий иш чараларды өткөрүү учурунда берилген символдук сувенирлерди эсепке албаганда, кызматы боюнча көз каранды адамдардан ошондой белектерди алуу;

в) чет өлкөлүк жеке жана юридикалык жактардын, Кыргыз Республикасынын жеке жана юридикалык жактарынын эсебинен мамлекеттик ички жана тышкы туристтик, дарылоо-ден соолукту чыңдоо жана башка сапарларга чакырууларды кабыл алууда ага төмөндөгүдөй сапарга баруу кирбейт:

- жакын туугандарынын чакыруусу боюнча алардын эсебинен;

- эгерде мамилеси чакыргандардын кызматтык ишинин маселелерине тиешеси жок болсо, дагы башка жеке жактардан алган чакыруу боюнча;

- Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдерине ылайык же Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдары менен чет өлкөлүк мамлекеттик органдардын ортосундагы келишимдер боюнча өз ара негизде тиешелүү мамлекеттик органдардын жана (же) эл аралык уюмдардын каражаттарынын эсебинен жүзөгө ашырылуучу сапарлар;

- коомдук бирикмелердин уставдык иш-аракеттеринин чектеринде жүзөгө ашырылуучу эл аралык илимий, спорттук, чыгармачылык, кесиптик, адамынын, болбосо коллегиялуу башкаруу органынын макулдугу менен чет өлкөлүк өнөктөрдүн чакыруусу

боюнча жана алардын эсебинен жүзөгө ашырылуучу сапарлар;

г) аларга өзүнүн иш-милдеттерин жүзөгө ашыруу үчүн берилген транспорт жана байланыш каражаттарын, электрондук-эсептөө техникасын, акча каражаттарын, кыймылсыз жана башка мүлктү жеке, топтук жана башка кызматтык таламдар үчүн пайдалануу.

Биздин пикирибиз боюнча, мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупциянын эң коркунучтуу «түрүнүн» бири катары, анын укук сактоо ведомстволорунун ишиндеги көрүнүштөрүн эсептөө керектигин белгилеп кетели.

Кыргыз Республикасынын прокуратура органдарынын тутумундагы коррупциялык көрүнүштөрдүн формаларын жана усулдарын кароодо, алынган көпчүлүк жыйынтыктарды мамлекеттик кызматкерлердин жалпы башкы жыйындысына жайылтуу мүмкүн деп эсептейбиз. Бул ырастама Кыргыз Республикасынын (КР) жарандарынын конституциялык укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо бөлүгүндөгү аткаруу бийлик органдарынын бардык өкүлдөрүнүн функцияларынын окшоштугуна негизделет.

Изилдөөнүн темасында жарыяланган маселе боюнча жеке көз карашыбызды негиз катары алып, коррупцияны дисциплинардык жана криминалдык деп шарттуу бөлүүнү (коомдук коркунуч деңгээлине карата) сунуштайбыз.

Бул учурда дисциплинардык коррупция катары жогорку коомдук коркунучтун жоктугуна байланыштуу кылмыш болбогон, бирок дисциплинардык жоопкерчиликти алып келүүчү, прокуратура органдарынын кызматкерлери тарабынан өзүлөрүнүн кызматтык абалын жеке мүлктүк же башка пайда алуу үчүн физикалык жана юридикалык жактардын кызыкчылыктарында пайдалануусун түшүнүү керек.

Криминалдык коррупция катары прокуратура органдарынын кызматкерлери тарабынан, КР Кылмыш-жаза кодексинде көрсөтүлгөн, коррупциялык мүнөздөгү мыйзамсыз коомдук коркунучтуу жосундардын жасалышын түшүнүү керек.

Коррупциянын көрсөтүлгөн түрүнүн коркунучтуулугу, биринчи кезекте, анын курмандыгы, адатта, мыйзам бузууга багыныкы эмес, жөнөкөй адамдар болуп калгандыгында камтылат. Калк прокуратура органдарынын кызматкерлерин бир гана укук сактоо тутумунун жумушчулары катары эле эмес, мамлекеттин өкүлдөрү катары дагы карайт.

Ошондуктан, биздин оюбузча, коррупцияга малынган прокуратура кызматкерлери тарабынан пара талап кылуу фактыларына кабылган жарандарда, бир гана укук сактоо органдарына эле эмес, жалпы мамлекетке дагы болгон, терс мамиле калыптана баштайт. Жыйынтыгында, калк арасында бардык мамлекеттик институттарга карата терс көз караштар

калыптанат жана адилеттүүлүккө, мыйзамга, тартипке болгон ишеним бузулат.

Коррупцияны түрлөргө (формаларга) чектөөдө маанилүү критерий, анын мезгилдүүлүгү болот. Бул критерийге байланыштуу тутумдук жана эпизоддук коррупцияны бөлүп чыгууга болот [5, с. 10].

Тутумдуу коррупциянын маңызы бийлик өкүлдөрү менен жарандардын же юридикалык жактардын ортосундагы коррупциялык байланыштардын узактыгында жана туруктуулугунда чагылат. Тутумдуу коррупция ошондой эле коррупциячыл менен пара берүүчү адамдын ортосундагы инсан аралык маектешүүнүн жогорку деңгээлинин бар болушун божомолдойт. Мындай коррупциялык байланыштар учуру менен болуп турбастан, туруктуу негизде ишке ашырылат.

Эпизоддук коррупция – бул жеке баюу максатында мамлекеттик кызматкер (ички иштер органдарынын кызматкери) тарабынан маал-маалы менен жасалып туруучу, коррупциялык мүнөздөгү өзүнчө жосундар. Эпизоддук коррупцияда прокуратура органдарынын кызматкерлери менен жарандардын же юридикалык жактардын ортосунда инсан аралык коррупциялык байланыштар дээрлик жокко эсе. Адатта, мындай байланыштар бир учур менен чектелет.

Эгерде мамлекеттик кызматта коррупциялык мамилелердин пайда болуу «чекиттери» (мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупциялык көрүнүштөрдүн усулдары) жөнүндө сөз кыла турган болсок, анда, биздин оюбузча, аларды божомолдоо мүмкүн, бирок классификациялоо оңой эмес.

Өзүлөрүнүн кызматтык ишмердүүлүгүнө байланыштуу мамлекеттик кызматкерлер (ички иштер органдарынын кызматкерлери) жасаган кылмыштар жогорку коомдук коркунучту алып келишет, анткени алар бир гана мамлекеттик органдардын нормалдуу ишин бузбастан, өлкө жарандарынын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын дагы олуттуу бузушат.

Мыйзамды билген, бийлиги бар жана буга байланыштуу катардагы жарандарга мажбурлоонун ар кандай каражаттарын колдонуу мүмкүнчүлүгүнө ээ кылмышкер эки эсе коркунучтуу.

Мамлекеттик кызмат тутумундагы каалаган коррупциялык көрүнүштөр (себептерине, формала-

рына жана усулдарына карабастан) бир гана мамлекеттик органдардын ишмердүүлүгүн аксаптастан, ошондой эле мамлекеттин улуттук коопсуздугуна түздөн-түз коркунуч келтирүүчү терс фактор болуп калат.

Жыйынтыктап кетүүчү нерсе мамлекеттик органдардын коррупцияга каршы аракеттенүү боюнча иши алдын алуу багытына ээ эмес. Көп учурларда мамлекеттик, анын ичинде соттук органдар мамлекеттик түзүлүштүн бүткүл системасын дискредитация кылган чечимдерди кабыл алышат. Укук коргоо органдарынын ишинде эскирип калган методдордун элементтери көп колдонулат. Укук коргоо органдарынын борборлордо жана жер-жерлерде коррупцияга каршы аракеттенүү боюнча ишин координациялоо деңгээли төмөн бойдон калууда. Азыркы мезгилге чейин Кыргыз Республикасынын Антикоррупциялык саясатынын мамлекеттик стратегиясында каралган мамлекеттик органдардын жана жарандык коомдун институттарынын антикоррупциялык күч-аракеттерин координациялоо механизми толук түрдө аныкталган эмес.

Адабияттар:

1. Кузнецова Н.Ф. Обсуждение проблемы борьбы с коррупцией. Круглый стол // Государство и право. - №2. - 1993. - С. 135.
2. Катаев Н.А., Сердюк Л.В. Коррупция (уголовно-правовой и криминологический аспекты): Учебное пособие. - ВЭГУ и УВШ МВД РФ. - Уфа, 1995. - С. 13.
3. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы Бишкек шаары, 2013-жылдын 12-ноябры № 215 бийлик органдарындагы саясий жана системалуу коррупциянын себептерин жоюу боюнча чаралар жөнүндө // "Эркин Тоо" газетасынын 2013-жылдын 15-ноябры №91.
4. Годунов И.В. Противодействие организованной преступности: Учеб. пособие. М., «Высшая школа», 2003. С. 335.
5. Моднов И.С., Васина Е.С., Шинкаренко Н.И., Шурыгин П.А. Борьба с коррупцией в полицейских ведомствах Европы и США / Пособие, Изд-во ВНИИ МВД РФ, - М., 2005. - С. 9-10.
6. Тирских А.А. Региональная криминологическая характеристика коррупции в органах внутренних дел (по материалам Восточно-Сибирского региона) // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Иркутск, 2006. - С.10.

Рецензент: к.ю.н. Кубатов И.К.